

UNIVERZITET U SARAJEVU

FILOZOFSKI FAKULTET

ODSJEK ZA SLAVENSKE JEZIKE I KNJIŽEVNOSTI

ZAVRŠNI MAGISTARSKI RAD

**SINTAKSIČKO-STILISTIČKE OSOBINE SAVREMENOGA
RUSKOG STRIPA**

Mentorica:

prof. dr. Marina Katnić-Bakaršić

Studentica:

Dženana Hajdarpašić

Sarajevo, oktobar 2018.

SADRŽAJ

APSTRAKT	3
UVOD	4
1. KARAKTERISTIKE STRIPOVNOG STILA	6
2. STRIP KROZ HISTORIJU	9
2.1. KRATKE NAPOMENE O HISTORIJU RUSKOG STRIPA.....	12
3. FONOSTILISTIČKE, GRAFOSTILISTIČKE I LEKSIČKOSTILISTIČKE OSOBINE STRIPA	17
4. POSTUPCI EKSPRESIVNE SINTAKSE	24
4.1. ELIPSA.....	24
4.2. NOMINATIVNE REČENICE.....	30
4.3. PARCELACIJA.....	32
4.4. INVERZIJA.....	35
4.5. EKSKLAMATIVNE REČENICE.....	37
ZAKLJUČAK	40
LITERATURA	43
IZVORI	45

APSTRAKT

U radu je istražena upotreba sintaksičko-stilističkih sredstava u savremenom ruskom stripu. Ciljevi istraživanja se sastoje u određivanju funkcija koje se postižu elementima ekspresivne sintakse. Cilj je i istražiti stripovni stil uopće. Tokom istraživanja korišten je analitički, sintetički i komparativni metod naučnog istraživanja, kao i postupak savremene stilističke i sintaksičke analize. U radu su prikupljeni i analizirani primjeri iz savremenoga ruskog stripa, koji u sebi sadrže sljedeće sintaksičko-stilističke postupke: elipsu, reticenciju, parcelaciju, nominativne rečenice, inverziju i eksklamativne rečenice. Došlo se do zaključka da se u ruskom stripu iznimno često koriste postupci ekspresivne sintakse, kao i brojni drugi stilistički postupci kao što su fonostilistički, grafostilistički i leksičkostilistički postupci i mnogobrojne stilske figure. Funkcija ovih postupaka sastoji se u prenošenju karakteristika razgovornog stila, emocionalnih stanja junaka, njihovog odnosa prema određenima događajima, u postizanju govorne karakterizacije likova, u prenošenju dinamičnosti stripovne radnje, isticanju poruka, kao i u formuliranju sažetog izraza koji je jedno od osnovnih obilježja stripovnog stila.

Ključne riječi: strip, ruski strip, stripovni stil, elementi ekspresivne sintakse.

UVOD

Strip se dugo smatrao za formu nižeg reda, tj. nije mu se priznavala vrijednost ni značaj. U posljednje vrijeme on privlači pažnju među znanstvenicima različitih lingvističkih disciplina svojom posebnom formom i strukturom.

U ovom radu istraživat će se sintaksičke i stilističke osobine savremenoga ruskog stripa. Prije svega, razmatrat će se elementi ekspresivne sintakse – elipsa, nominativne rečenice, parcelacija, inverzija, eksklamativne rečenice. Rad će se osvrnuti na razvoj stripa kroz historiju, razvoj stripa u Rusiji, kao i na njegova temeljna stilska obilježja. U radu će se obratiti pažnja na sastavne komponente stripa - vizuelne i verbalne elemente, ukazujući na njihove osobenosti na fonostilističkom, grafostilističkom i leksičkostilističkom planu. Koliko mi je poznato, kod nas dosad nije posebno istraživan stil ruskog stripa niti njegove osnovne jezičke, posebno sintaksičke karakteristike, tako da rad predstavlja novinu.

U radu će biti riječi i o nastanku bosanskohercegovačkog stripa, a analizirat će se i uspoređivati i primjeri u bosanskom, hrvatskom, srpskom jeziku.

Osnovni predmet istraživanja u radu su sintaksički i stilistički elementi u savremenom ruskom stripu, ali će biti riječi i o nekim drugim obilježjima ovog stila.

Cilj i zadatak rada je odrediti koja su sintaksička i stilistička sredstva zastupljena u ruskom stripu, i odrediti koja je njihova funkcija. Na širem planu cilj je potpunije istražiti osobine stripovnog stila uopće.

U radu će se koristiti analitički, sintetički i komparativni metod naučnog istraživanja. Primjenjivat će se postupak suvremene stilističke i sintaksičke analize.

U svojstvu istraživačkog materijala poslužit će digitalne verzije sljedećih ruskih stripova: *V poiskah Hrustal'nogo Zajca* (*В поисках Хрустального Зайца*), *Tjomnyj mir: ravnovesie* (*Тёмный мир: равновесие*) Miše Zaslavskog, *Šerlok Holms i doktor Vatson* (*Шерлок Холмс и доктор Ватсон*) i *Moška вне времени* (*Мошка вне времени*) Dmitrija Nikuliškina, *Suer-Vyer* (*Сур-Вьер*) Vladimira Hazova, *Old School Story* Nadežde Prorokove, *Revol'ucija hvostov i ušek* (*Революция хвостов и ушек*) Fousta i Ambera, *Moj komp i jego obitateli* (*Мой комп и его обитатели*) Forosta. Za primjere u bosanskom, hrvatskom, srpskom jeziku poslužili su prijevodi sljedećih stripova: *Tom i Jerry: Jerry heroj*,

Strava u močvari, Tomovo nasljedstvo, Problemi sa šatorom, Bella i Bronco: Varalice, Zagor: Ratnice, Požar na Golden Baby.

Rad se sastoji od uvoda, četiri poglavlja i zaključka. U prvom poglavlju date su opće informacije o stripu, kao i osnovne karakteristike stripovnog stila. Drugo poglavlje sastoji se od dva dijela, u kojima se govori o razvoju stripa uopće, kao i o razvoju ruskog i bosanskohercegovačkog stripa. Fonostilističke, grafostilističke i leksičkostilističke osobine stripa obrađene su u trećem poglavlju, gdje se analiziraju i komentiraju prikupljeni premjeri. Četvrto poglavlje posvećeno je elementima ekspresivne sintakse i njihovoj upotrebi u ruskom stripu.

Hipoteza:

Očekuje se da će istraživanje pokazati da strip, kao zaseban stil, predstavlja materijal u kojem su sintaksičko-stilistički elementi široko zastupljeni i raznovrsni.

1. KARAKTERISTIKE STRIPOVNOG STILA

Strip, neobičan spoj slike i teksta, od svoje pojave pa do skorijeg vremena posmatran je kao forma na koju se gledalo s prezirom. Lingvističke discipline poput stilistike, semiotike i drugih, na novi način gledaju na strip i postepeno mu daju mjesto kakvo zaslužuje. Autori stilistika ruskog jezika, kao što su Golub (2004), Jefimov (1969), Kumbašova (2015), Kožina (1997, 2011), ne izdvajaju, tačnije ne spominju stripovni stil, dok mu bosanskohercegovačka autorica Katnić-Bakaršić (2001:192) udjeljuje pažnju i izdvaja ga kao poseban stil, ističući pri tom mnogobrojne osobenosti stripa koje predstavljaju plodno tlo za stilistička istraživanja. Koliko je strip dobio na značaju u novije vrijeme, dokazuje i činjenica da se danas strip naziva devetom umjetnošću (Munitić 2006:1).

Scott McCloud u svom djelu *Sušтина stripa* strip definira kao „crteže i druge slike postavljene u namjerni slijed, s namjerom prijenosa informacija i/ili izazivanja estetske reakcije kod čitatelja“ (McCloud 1993:12). Posebnost ove knjige McClouda je u tome što je ona napisana u formi stripa, dakle predstavlja unikatni teorijski strip o stripu.

Strip karakterizira niz kvadrata, fragmentiranih sličica, praćenih tekstom i drugim stripovnim simbolima. Crtež i tekst unutar stripovnog kvadrata dugo su se posmatrali kao dva odvojena procesa. Međutim, tekstovi, crteži i drugi simboli čine jedinstveni nomenklturni rječnik stripovnog jezika (McCloud 1993:32). McCloud ističe da „jedinstveni jezik zaslužuje i jedinstveni rječnik. Bez njega stripovi će nastaviti svoje žalosno postojanje kao *vanbračno dijete* slike i teksta“ (McCloud 1993:33).

Strip, kao simbioza slike i teksta, nalazi se na razmeđu književnosti i slikarstva. Strip od književnosti preuzima metod pripovijedanja, služi se riječima i rečenicama u oblikovanju poruke koja prenosi određeni doživljaj do čitatelja. Sa druge strane, strip se služi prikazivanjem motiva, likova i događanja putem slike. Za razliku od slikarstva, koje se zasniva na momentalnom „bilježenju“ prizora, strip teži da se nizom oslikanih, povezanih kvadrata razvije priča. Za strip je svojstvena i sličnost sa filmskom umjetnošću, jer poput filma koristi metod montaže, i ako se za film kaže da je „umjetnost slike u pokretu“, za strip se može reći da je „umjetnost zaustavljenih slika“. Strip ipak svojim većim dijelom bliskost ostvaruje sa slikarstvom i filmom, budući da dovodi do izazivanja misli putem slika, dok u književnosti imamo obrnut slijed: izazivanje slika putem misli (Munitić 2006:15-17).

Dakle, vizuelno, slikovno je u stripu primarno u odnosu na verbalno. Verbalna poruka najčešće služi kao dopuna oslikanom događaju u stripovnom kvadratu. Kvadrati bi se, po količini teksta koji sadrže, mogli podijeliti na one u kojima dominira tekst a slika je pritom u drugom planu, i na kvadrate u kojima crtež zauzima veći dio kvadrata na štetu teksta (Katnić-Bakaršić 2001:193-194). Važno je da je svaki pojedinačni kvadrat, nezavisno od dužine verbalne poruke, jedino moguće razumjeti tumačenjem slikovnog i verbalnog sadržaja zajedno.

Ako posmatramo vizuelne i verbalne elemente stripa sa stanovišta semiotike, primijetit ćemo da u stripu koegzistiraju dva različita znakovna sistema: slikovni i tekstualni (prirodni) jezik. Ali ovo nisu jedini znakovni sistemi koji se u stripu susreću. Naime, strip je vremenom razvio čitav niz simbola i konvencija kojima se upotpunjuje značenje oslikanog stripovnog kvadrata. Kako bi naglasio dinamiku pokreta, autor stripa koristi niz linija, krivulja pokraj zglobova junaka, splet linija koje se dodiruju u jednoj centralnoj tački kao simbol eksplozije, oblačić kojim se vizualizira miris (oblačić koji vodi od tanjira do nosa stripovnih aktera) (Munitić 2006:26).

Riječi u stripu, za razliku od književnosti, mogu doživjeti jedan vid metamorfoze, odnosno odvija se proces gdje se riječ, kao znak dogovorenog značenja, upotpunjuje stripovskim značenjem posebnog oblika (Munitić 2006:29). Na taj način riječ nosi i dodatno značenje slikarskog znaka, poput piktograma, gdje prirodni jezik nastupa u ulozi metajezika.

Prema tome, stripovni jezik zapravo je miješani jezik u kojem se miješaju elementi mnogih drugih jezika i kodeksa komunikacije, od slikovnog i prirodnog jezika do oslikovljenog govora, piktogramske i ideogramske poruke.

Verbalni element, tj. tekstualni dio stripovnog kvadrata smješten je u oblačiću, a izduženi kraj oblačića usmjeren je ka licu kojem riječi pripadaju. Ukoliko je u oblačiću smješten unutarnji monolog, oblačić je sa govornikom povezan nizom kružića (Katnić-Bakaršić 2001:192). Oblačići ponekad mogu imati takozvanu formu ježa, čime se odražava dramatika momenta ili emocionalno stanje govornika, a kod ljubavnih izjava oblačić može biti predstavljen u obliku srca (Munitić 2006:24). Autorski dio teksta u stripu smješten je u kvadratiću, koji zauzima gornji dio crteža (Katnić-Bakaršić 2001:193).

Kao poseban i vrlo važan elemenat stripa, McCloud izdvaja bjeline među kadrovima: „Nešto čudno i fascinantno se dešava na toj praznoj liniji papira“ (McCloud 1993:77). Naime,

kvadrati stripa dijele vrijeme i prostor, a mi ih možemo objediniti u jedinstvenu sliku zahvaljujući fenomenu *spajanja*, tj. sposobnosti čovjeka da putem analize zaključuje i uopštava bez uvida u cijelu sliku događaja. Ova tvrdnja vodi ka zaključku da je čitatelj ravnopravan saučesnik u stripu (McCloud 1993:51-54).

Riječ *strip* potiče od američkog naziva *Comic Strip*, gdje se u bosanski, hrvatski, srpski jezik (u daljem tekstu b, h, s jezik) usvaja drugi dio složenice; u ruskom jeziku, interesantno, prvi dio – *комикс*. Strip, ili, kako ga R. Munitić naziva, priča u slikama, u Americi je poznat pod nazivom *comics*, u Francuskoj kao *les bandes dessinées*, a u Italiji kao *fumetti* (Munitić 2006:7).

Iz stripa 80-ih godina 20. vijeka počinje se razvijati žanr takozvanog *grafičkog romana*¹ (*графический роман, графроман*). Osim ovog naziva, sreće se još i naziv *grafička novela* (od engl. *graphic novel*), gdje Antanasijević (2015:9) najprije ovaj pojam prikazuje u obliku *графический роман/новелла*, a u nastavku se koristi samo izrazom *графический роман*. U pogledu forme strip i grafički roman imaju iste karakteristike. Ono što ih razlikuje bio bi sadržaj; naime, strip nastaje s namjerom da se pojavljuje periodično, njegova osobenost je serijalnost, dok grafički roman predstavlja strip većeg obima, odnosno roman u stripu kojem serijalnost nije namjera. Osim toga, strip i grafički roman razlikuju se u svojoj namjeni. Grafički roman namijenjen je odraslim čitateljima koji su sposobni ocijeniti inovaciju predstavljenu u vidu nove forme (Antanasijević 2015:9).

Svojom pojavom strip je osvojio čitav svijet. Tematikom, formom i sadržajem namijenjen velikom broju adresata, strip je vremenom dostigao nevjerojatne tiraže. Rudi Stojak navodi zanimljive statističke podatke o tiražima pojedinih stripova tokom sedamdesetih godina dvadesetog stoljeća: „Usphej Asteriksa je neosporan: 22 albuma sa 55 miliona primjeraka; preveden na 16 jezika;... U Sovjetskom Savezu: *Lijepa slike*, časopis sa tiražom od oko 5,5 miliona primjeraka... Firma za izdavanje stripova *Comics books DC* (koja nije najveća u USA) prodaje danas svakog mjeseca oko 6,5 miliona primjeraka stripova“ (Stojak s. a. 126).

Osim istraživanja na polju jezika i grafike, strip služi i kao materijal na osnovu kojeg se danas sprovode različita istraživanja, kao što je recimo istraživanje etnoloških aspekata stripa, ili korištenje stripa u odgojno-pedagoške i nastavne svrhe.

¹ Naziv *grafički roman* za ovu vrstu žanra izaziva podijeljena mišljenja, i pojedini stručnjaci u oblasti stripa smatraju da riječ *roman* ovaj stripovni žanr ne opisuje dobro, kao ni naziv *crtani roman*, budući da pojam *roman* u prvi plan stavlja književni aspekt (Platthaus 2011).

2. STRIP KROZ HISTORIJU

Teoretičari stripa različito gledaju na njegovu pojavu. Pojedini autori skloni su tražiti početke stripovne umjetnosti tamo gdje su i počeci pisma i umjetnosti same. Drugi su mišljenja da je strip kao masovni medij produkt moderne civilizacije. Na neki način, oba bi se stanovišta mogla smatrati ispravnim, s obzirom da je strip sintetička umjetnost koja u sebi prvenstveno objedinjuje tekst i crtež sa jedne strane, a sa druge, strip je sredstvo masovne komunikacije koji se širio putem novina i periodičnih izdanja (Draginčić, Zupan 1986).

Rudi Stojak navodi da bi se znakovi i riječi u najširem smislu mogli uslovno smatrati pretečama stripa, kao i egipatski hieroglifi, ilustracije u piramidama, piktografija, crteži i simboli ceremonija i rituala kod indijanskih plemena, dekoracije hramova kod starih Grka. Također, tu su i ilustracije religioznih tekstova, koje su nastajale s ciljem da se nepismenim stanovnicima što više približi religiozna tematika (Stojak s. a. 119). U tom smislu ističe se *Biblia pauperum* (*Biblija za siromašne*), koja predstavlja hronološku ilustraciju Svetog pisma, praćenu malom količinom teksta, obično na narodnom jeziku. U pogledu preteča ruskog stripa Irina Antanasijević (2015:11-12) navodi minijature u drevnoruskim ljetopisima, *Bibliu pauperum*, *Aleluje* (knjige u slikama o životima svetaca) i lubok (лубок). Lubok je u Rusiju stigao iz Evrope u 16. vijeku i predstavljao je „ruski ars pauperum“.

Lubok je žanr koji se sastoji od slike i teksta, a iznikao je iz žitijne ikone. Svojim većim dijelom lubok je predstavljao religiozno štivo, mada su se u stilu lubka obrađivale smiješne anegdote, sanovnici, kalendari, kratke priče, biljine i bajke, čak i autorski romani. Mnogi ruski književni klasici, kao što su *Taras Buljba* Nikolaja Gogolja i poeme Ljermontova, doživjeli su obradu upravo u ovom žanru. Zbog svoje popularnosti, lubok se koristio i u obrazovne svrhe. U svakom slučaju, potreban je oprez kada se govori o lubku kao preteči stripa, s obzirom da je u lubku slika praćena tekstom, tj. tekst se ne pojavljuje kao njen dio (Antanasijević 2015:43-45).

Adnadin Jašarević navodi znameniti stećak iz Donje Zgošće iz 15. stoljeća kao jednu od prvih preteča bosanskohercegovačkog stripa. Na stećku je kontinuiranim nizom slika prikazana radnja izlaska vitezova iz zamka u pratnji dama. I u srednjovjekovnoj Bosni ilustriraju se religiozni spisi i svjetovne knjige naporedo sa minijaturom. U doba vladavine Osmanskog carstva dominira minijaturno slikarstvo, ali i ilustracija, a najpoznatiji ilustrat tog doba su dogodovštine Nasrudina hodže, turskog komičnog junaka koji je prihvaćen u bosanskohercegovačkoj tradiciji (Jašarević 2008:52-53).

Smatra se da početke stripa, afirmisanog kroz štampu, treba tražiti u 17. vijeku kada su se u sklopu tadašnjih listova objavljivale ilustrirane priče u vertikalnom ili horizontalnom nizu. Pojedine priče imale su humoristični karakter, što nagovještava začetke karikature koja će bitno utjecati na razvoj stripa. Značajan događaj za razvoj formi koje su objedinjavale sliku i tekst imala je pojava litografije, koju je izumio Alojz Zenefelder krajem 18. i početkom 19. vijeka. Litografija je omogućila lakše i kvalitetnije štampanje slika čime je tadašnja štampa postala dostupnija većem broju adresata.

Slika 1. Lubok – Il'ja Muromec i razbojnik Solovjej, 18. vijek

U to vrijeme u Francuskoj se pojavljuju listovi koji su se nazivali *Imaž a Epinal*, u Njemačkoj *Bilderbogen* (Slikovnice) u kojima su se objavljivale ilustrirane priče u sličicama kvadratnog oblika. Sredinom 19. vijeka u Njemačkoj počinje izlaziti prvi humoristički list pod nazivom *Fligende bleter* (Leteći listovi), gdje će se pojaviti ilustrirana priča *Maks i Moric* čuvenog satiričara i crtača Vilhelma Buša (Draginčić, Zupan 1986).

Irina Antanasijević (2015:20) ističe da pojedini historičari stripa njegovom pretečom smatraju seriju karikatura engleskog karikaturiste Thomasa Roulendsona, koju povezuje isti junak, doktor Sintaksis. Uporedo sa nastankom Roulendsonovih karikatura u Japanu umjetnik Kacusika Hokusaj stvara prvu seriju radova koju naziva *manga*, a koje su danas izuzetno popularne.

Veliki doprinos u razvoju stripa svakako ima Švajcarac Rudolf Tepfer koji se javlja kao prvi teoretičar žanra. Upravo je on osmislio pravila forme koja su do danas ostala nepromijenjena: pravilo da slike moraju teći u nizu s desna u lijevo, a tekst se smješta u kvadrat koji je dio cjelovite priče (Antanasijević 2015:21).

Mišljenja o pojavi prvog stripa su podijeljena. Pojedini teoretičari stripa prvim stripom smatraju seriju crteža Richarda Outcaulta *Izvori novih vrsta ili Evolucija krokodila* (1894), a drugi su pak mišljenja da je to Outcaultov *Žuti deran* (1885). Mnogi teoretičari kao godinu u kojoj se pojavio strip uzimaju 1897. godinu, kada je objavljen strip *Kacendžemerovska djeca* autora Rudolpha Dirksa. Potrebno je naglasiti da su oblačići u stripu postignuće Outcaulta; upravo on određuje parametre koji će kasnije biti priznati kao standard. Dirks postaje zaslužan za grafiku: „iskre iz očiju“, „ježevi“ umjesto „oblačića“ (Antanasijević 2015:32-35).

Jedna od karakteristika stripa je njegova serijalnost. Evropski strip u svojim počecima nije stremio ka serijalnosti, ali je pod uticajem američkog stripa razvio ovu specifiku. Stoga je rani evropski strip bliži po formi grafičkom romanu nego stripu. Svoj pečat na razvoj stripa ostavlja *Mali Nemo u zemlji snova*, Kanadanina Winsora McCaya, koji kompozicijom lista utiče ne samo na strip nego i na kinematografiju (Antanasijević 2015:36-37).

U Americi Walt Disney 1930. godine stvara legendarnog strip junaka Mickey Mousea, a zatim i Paju Patka (Donald Duck) (Stojak s. a. 120). Evropski strip se otimao uticaju američkog stripa koji je prodirao na evropsko tržište prije Drugog svjetskog rata. Pojavom *Action Comics* počinje era super junaka na čelu sa Adamom (Supermenom). „Od trenutka kada je strip postao industrija počinje sljedeća etapa razvoja žanra koji nije samo *priča u slikama* već kulturna pojava koja ima svoju strukturnu cjelinu, svoje zakonitosti i vrijednosti i svoju historiju: opću – za cijeli svijet i nacionalnu – za svaku zemlju“ (Antanasijević 2015:43).

2.1. KRATKE NAPOMENE O HISTORIJI RUSKOG STRIPA

Premda je centar istraživanja lingvistička tema, ukratko će se ukazati na neke karakteristike historije ruskog stripa. Razvoj ruskog stripa ima malo neobičnu historiju, s obzirom da se ruski strip u svojim ranim počecima nije razvijao na ruskom tlu, već na teritoriji bivše Kraljevine Jugoslavije. Stoga prve stripove, koji nastaju na jugoslovenskim prostorima a koji su djela ruskih autora, pojedini autori smatraju jugoslovenskim, dok ih autori u Rusiji nazivaju ruskim stripovima.

Ono što je prethodilo evropskom, a i ruskom stripu od sredine 19. vijeka, jeste pojava ilustriranih priča i časopisa koji su većinom bili zabavnog i satiričnog karaktera i namijenjeni širokom krugu čitalaca. Tekst je u ilustriranim časopisima imao pomoćnu ulogu i služio je za pojašnjenje ilustracija. Istovremeno se pojavljuje i razvija karikatura, ponekad u kombinaciji sa ilustracijom. Ovakvi časopisi bili su izuzetno popularni jer su služili kao prijenosnici informacija uporedo sa fotografijom koja se u to vrijeme počinje afirmirati kao umjetničko-dokumentarni žanr. Ilustracije i lubok aktivno su korištene u propagandne svrhe u vrijeme revolucije (gdje su učešće imali poznati književnici Burljuk i Majakovski) (Antanasijević 2015:46-50).

1930-ih godina pojavljuju se skečevi *Pametna Maša* (*Умная Маша*) za koje je pisao Daniil Harms. Vladimir Sutujev, jedan od začetnika sovjetskog crtanog filma, upoznat će sovjetsku publiku sa čuvenim francuskim psićem iz stripa - Pifom. Među časopisima toga vremena ističe se časopis *Мурзилка*, *Веселые картинки*, *Костёр*, *Химия и наука*, *Юный техник*. U posljednjem časopisu izlazio je jednostranični strip o avanturama dječaka Petje Rižika i njegovih vjernih prijatelja, psića Mika i Muka (Antanasijević 2015:50-54).

Slika 2. *Pametna Maša*

Sovjetska vlast strip je smatrala antiumjetničkom formom, pa stoga u Rusiji nije zaživjela ni riječ *strip*, ni priča u slikama, i najčešće kada se govori o historiji evropskog stripa ističe se da nikada nije bilo istaknutih ruskih autora (Antanasijević 2015:54-56).

Iako su ruski umjetnici pripremili tlo za pojavu stripa, on je ustuknuo pred represijama političkog sistema. U vrijeme kada se stripovna umjetnost razvijala u Evropi i Americi, u Rusiji nije zaživjela. Međutim, dolazi se do trenutka kada su se putevi razvoja ruskog i jugoslovenskog stripa susreli. Naime, na prostorima bivše Kraljevine Jugoslavije stvarat će imponozantan broj ruskih umjetnika, emigranata, koji će svojim djelom postaviti temelje stripovne umjetnosti na našim prostorima.

Razvoj stripa na teritoriji Bosne i Hercegovine uvjetovan je političkim događajima koji su uslijedili nakon pada Osmanskog carstva.

Nakon aneksije Bosne i Hercegovine od strane Austrougarske, kao i kasnijim pripajanjem Bosne i Hercegovine Kraljevini Srba Hrvata i Slovenaca, a zatim i Kraljevini Jugoslaviji, razvoj bosanskohercegovačkog stripa biva zaustavljen. Centri razvoja stripovne umjetnosti u Kraljevini Jugoslaviji postaju Beograd i Zagreb, „gradovi čiji će umjetnici preuzeti na sebe teret razvoja južnoslavenskog stripa“ (Jašarević 2008:53).

Pojava stripa u Jugoslaviji povezana je sa historijom razvoja ilustriranih priča i listova, kao i sa razvojem karikature. Zanimljivo je da se osnivačem jugoslovenskog stripa smatra ruski umjetnik Jurij Pavlovič Lobačov (Юрий Павлович Лобачёв), na našim prostorima poznatiji kao Đorđe Strip. Lobačov je bio ruski emigrant koji je nacrtao prvi jugoslovenski autorski *crtani roman* (u to vrijeme još uvijek nije zaživjela riječ *strip*) *Krvavo nasljedstvo*, objavljenog u listu *Politika*. Priču za ovaj crtani roman napisao je također Rus, Vadim Pavlovič Kurganski (Вадим Павлович Курганский). Prvo izdanje *Krvavog nasljedstva* zapravo je bio prijevod popularnog američkog *Tajnog agenta Iks-9* američkog crtača stripova Aleksandera Raymonda. U kasnijim serijama stripa, autori su težili domaćim temama i originalnim pričama. Ubrzo nakon prvih stripova u Beogradu se osniva specijalni strip časopis pod nazivom *Strip*. Naziv *strip*, koji koristimo kao odrednicu devete umjetnosti na prostorima bivše Jugoslavije, uveo je upravo Lobačov zajedno sa urednikom lista *Politika*. Strip postaje i Lobačovljev nadimak, što govori o popularnosti umjetnika i njegovom doprinosu u afirmaciji novog žanra (Antanasijević 2015:63-65).

Lobačov stvara mnoge popularne stripove-adaptacije, kao što su *Deca kapetana Granta*, *Carev glasnik* (Žil Vern), *Čarobnjak iz Oza* (Frank Baum), *Pepeljuga* u formi stiha, bajke *Baš Čelik*, *Ženidba cara Dušana*, *Čardak ni na nebu ni na zemlji*, bajke Aleksandra Sergejeviča Puškina, ali i autorske stripove: *Princeza Ru*, *Prava pustolovka*, *Beli duh*, *Šeikov sin*, *Gospodar smrti*, *Zrak smrti* i druge. Strip *Princeza Ru* štampan je u Parizu pod nazivom *Princess Thaint*. Ovaj strip poznati teoretičar stripa, Pierre Couperie, smatrao je jednim od onih koji je bitno uticao na francuski strip. Nakon Drugog svjetskog rata Lobačov odlazi u Rusiju, ali 60-ih nastavlja saradnju sa *Politikinim zabavnikom* (Antanasijevič 2015:65-67).

Slika 3. Stranica lista *Strip* sa stripom *Zrak smrti*

Slika 4. Stranica stripa *Princeza Ru*

Budući da je razvoj stripovne umjetnosti direktno zavisio od štamparstva, potrebno je spomenuti i Aleksndara Ivkoviča, također ruskog emigranta, vlasnika štamparije *Rus* i pokretača mnogobrojnih časopisa u kojima su se objavlivali stripovi. Stripovi su se najprije štampali kao dodaci časopisima, a kasnije dodaci prerastaju u specijalne strip-časopise. Jedan od njih je već pomenuti *Strip*, zatim su uslijedili časopisi *Zabavnik*, *Robinzon*, *Mika Miš*,

Veseli zabavnik, Tarcan i drugi. Najuspješniji i vodeći časopis u Kraljevini Jugoslaviji bio je *Mika Miš* (što je bila jugoslovenska verzija imena Mickey Mouse), gdje su objavljivali svi tadašnji stvaraoci stripa. Ovaj časopis ušao je u historiju evropskog stripa kao časopis koji je oko sebe okupio najistaknutije umjetnike tog vremena, takozvani *zlatni beogradski krug*. Nakon rata, nova vlast je bila izričito protiv stripa, smatrajući ga buržoaskom tvorevinom, zbog čega je rad mnogobrojnih časopisa ugašen. 1952. godine dozvoljeno je štampanje *Politikinog zabavnika*, gdje su se kroz strip obrađivale ratne teme i veličali ratni junaci (Antanasijević 2015:71-81).

Treba istaći i Nikolaja Navojeva (Николай Навоев), Konstantina Kuznjecova (Константин Кузнецов), Alekseja Rahnera (Алексей Рахнер), Sergeja Solovjova (Сергей Соловьёв), Ivana Šenšina (Иван Шеншин), Nikolaja Tiščenka (Николай Тищенко) i Vsevoloda Guljeviča (Всеволод Гулевич) i Vladimira Žerdinskog (Владимир Жердинский).

Slika 5. List *Mika Miš*

Slika 6. Stranica stripa *Kozaci*

Ovaj period između dva svjetska rata u pogledu razvoja stripa na našim prostorima okarakterisalo je uzajamno djelovanje domaćih i ruskih autora. Bogato naslijeđe ruskih stvaralaca stripa na jugoslovenskom tlu Rusi će preuzeti, prevesti na ruski jezik i 2017. godine objaviti u zborniku pod nazivom *Ruski strip, 1935-1945, Kraljevina Jugoslavija* (*Русский комикс, 1935-1945, Королевство Югославия*).

Uz pauzu, u periodu nakon Drugog svjetskog rata, usljed represija i odbacivanja stripa kao bezvrijednog kulturno-umjetničkog žanra, strip je zaživio u Rusiji u 50-im i 60-im godinama 20. vijeka. Strip danas doživljava svoj puni procvat. S obzirom da se razvijao naporedo sa kinematografijom i zavisio od razvoja štampe, listova i časopisa, danas uz pojavu novih medija njegova zastupljenost i dostupnost čitateljima je još veća.

3. FONOSTILISTIČKE, GRAFOSTILISTIČKE I LEKSIČKOSTILISTIČKE OSOBINE STRIPA

Strip je od svog nastanka pa do danas razvio niz postupaka, kako na verbalnom, tako i na slikovnom planu, kojima u ograničenom prostoru, takozvanom stripovnom kvadratu, nastoji što jasnije prenijeti poruku do adresata.

Pored stripovnog kvadrata-sličice u osnovna oblikovna sredstva stripa spada i montažni postupak (Munitić 2006:17). Stripovni kvadrat-sličica smatra se jediničnom vrijednošću stripa, unutar koje se prikazuje određeni prizor. Kvadrat egzistira samostalno, ali poruka koju prenosi jedna je u nizu sekvenci koje zajedno sačinjavaju strip. Kao osnovni konstitutivni elementi kvadrata izdvajaju se:

1. „okvir kvadrata-slike,
2. prostorno iluzionirani ili plošni segment omeđen tim okvirom,
3. scenografska artikulacija tog prostornog ili plošnog isečka,
4. figuralni sadržaj, odnosno opredmećeni detalj događaja koji je u tom kvadratu registrovan,
5. komunikacijski kodeks kojim se na nivou tog kvadrata uspostavlja direktna veza sa konzumentom“ (Munitić 2006:18).

U radu, kao istraživanju koje se bazira prvenstveno na analizi verbalnih elemenata stripa, akcenat se stavlja na posljednji element, odnosno, komunikacijski kodeks. Komunikacija tekstem jedna je od mogućnosti koju strip koristi u prenošenju određene poruke. Već je bilo riječi o oblačiću u koji se smještaju riječi govornika, i o tome da oblačić svoju poruku ne prenosi samo svojim sadržajem, već i svojim oblikom. Autori stripa svoja umijeća prenose i na slova, tako da ona, u zavisnosti od veličine, debljine, boje ili smjera kretanja također mogu odražavati psihološka stanja govornika ili ukazivati na važnost poruke. Ovakvi grafostilemski elementi, koji se nazivaju još i grafičkim ideofonima, posljedica su ekonomije prostora i težnje da se sa malo teksta kaže mnogo (Katnić-Bakaršić 2001:193).

Naprimjer:

(1) БАЦ! БАЦ!

(В поисках Хрустального зайца, 2)

(2) ВПЕРЁД!

(В поисках Хрустального зайца, 2)

(3) ТЫГЫДЫМ! ТЫГЫДЫМ!

(В поисках Хрустального зайца, 2)

(4) ЦОК!

(В поисках Хрустального зайца, 2)

(5) ПЛЮХ!!!

(В поисках Хрустального зайца, 2)

(6) ИОГО-ГА-ГА-ГЫ-Ы-Ы!

(В поисках Хрустального зайца, 2)

Iz navedenih primjera najprije zapažamo veličinu slova, gdje su u primjerima (2), (3), (4) i (5) slova po principu gradacije poredana od većih ka manjim. U ovom sličaju ovakav raspored slova ima za ulogu da dočara dinamičnost radnje i oživi brzo kretanje vuka na konju koji juri u potragu za Kristalnim zecom. Pritom slova u primjeru (3) imaju smjer kretanja konja, ispisana su u krivudavoj liniji, i zapravo su onomatopeja konjskih kopita. U pogledu boje zapažamo da su slova koja pripadaju govornicima (u ovom slučaju životinjama) crvene boje - primjeri (2) i (6), a onomatopejski izrazi su ispisani slovima crne boje - primjeri (1), (3), (4) i (5).

Na fonostilističkom planu u navedenim primjerima dominiraju onomatopeje. Izrazi kao što su *blob, krak, kvrc, bang, bum, tras* česti su u stripovnom jeziku, a njihovom upotrebom pred čitateljima se očituje „oslikovljena reč, oslikovljeni zvuk, oslikovljeni signal“ (Munitić 2006:25). Evo još nekoliko primjera onomatopeja u ruskom stripu, ali i kod nas.

(7) КЛАЦ!

(В поисках Хрустального зайца, 4)

(8) ВР-Р-РУМММ!

(В поисках Хрустального зайца, 4)

(9) ХЛЫСТЬ!

(В поисках Хрустального зайца, 6)

(10) ТРЕСК!

(В поисках Хрустального зайца, 6)

(11) БУЛЬ БУЛЬ

(Шерлок Холмс и доктор Ватсон, 2)

(12) сКРРР...

(Шерлок Холмс и доктор Ватсон, 6)

(13) БАХ БАХ БАХ

(Тёмный мир, 16)

(14) PLJAS

(Tom i Jerry: Jerry heroj, 4)

(15) ZGRAB

(Tom i Jerry: Jerry heroj, 5)

(16) VUŠ!

(Tom i Jerry: Jerry heroj, 6)

(17) TUMP!

(Tom i Jerry: Jerry heroj, 6)

(18) KLANK! KLONK!

(Tom i Jerry: Tomovo nasljedstvo, 29)

Onomatopeje ispisane različitom veličinom i bojom slova, sa uskličnicima, crticama između slova, uz crtež koji prati radnju omogućavaju čitateljima stripa da što bolje „čuju“ zvuke iz priče. Tako bi primjer (7) bio zvuk koji zec stvara hodajući pećinom popločanom kamenim pločama, primjer (8) – zvuk rušenja pećine, (9) – zvuk bačenog konopca, (11) – zvuk gutanja, (12) – škripa podnice kroz koju ulazi provalnik, (13) – pucanj iz pištolja, (5) i (14) – pad u vodu, (16) – zvuk udarca u poklopac od korpe za otpatke, (17) – zvuk kada mačak udara u zid, (18) – zvuk cijevi koje su ostale bez vode.

Osim onomatopeja, na fonostilističkom planu u stripovnim verbalnim porukama mogu se sresti i asonance i aliteracije, kao što je slučaj u primjeru (19). Uz stihove su nacrtani muzički simboli, note, što sugerira da lik u stripu pjeva.

(19) - Если ступил за порог тебя там встретит носорог/там парам/так что,
недотрога, возьми в дорогу носорога-а-а

(Old School Story, 11)

U primjeru (20) korištenjem asonance i aliteracije, kao i postizanjem rime, vrlo kratkom rečenicom čitatelju su sasvim jasno prenesena emotivna stanja junakinje.

(20) Осень – мир несносен.

(*Old School Story*, 16)

U primjeru (1) imamo situaciju gdje su slova poredana od većih ka manjim u jednom oblačiću, a u drugom od većih ka manjim, a sami oblačići postavljeni su u suprotnim stranama. Rusku riječ *бац* bismo mogli prevesti našom riječju *tras*, što je česta onomatopeja koja prati događaje tučnjave i udaraca u stripovnom jeziku. Oblačići onomatopeja u ovom primjeru upotpunjuju jednu od čestih slika u stripu, gdje se scena tuče prikazuje oblakom prašine i zvjezdicama i manjim oblačićima koji kruže oko oblaka prašine (slika 7). Ovakav simbol koji se ostvaruje na grafostilemskom nivou zapravo je *vizualizacija metafore* (Katnić-Bakaršić 2001:193). Uz simboličan crtež, oblik i raspored oblačića sa odgovarajućom onomatopejom omogućavaju nam da što bolje vidimo, osjetimo i doživimo sam događaj sekvence.

Slika 7. Stranica stripa *В поисках Хрустального зайца*

Interesantno je da prostor u oblačiću, koji obično popunjava tekst, može zauzimati slika ili neki drugi simbol. Recimo, ukoliko se želi prikazati san nekog od aktera stripa ili sadržaj koji junak prati na televiziji, crtači stripova često posežu za korištenjem slika u oblačićima; junak koji hrče imat će testeru (što je i vizualizacija metafore), zbunjeni lik imat će upitnik. Ranko Munitić navodi zanimljiv primjer poigravanja simbolima, gdje se mačku Feliksu iznad glave u oblačiću pojavljuje ogroman upitnik kada ga tigar satjera u tjesnac; mačak u samoodbrani poseže za upitnikom i njime udara tigra, a kada u jednoj situaciji ostane bez repa, mačak opet uzima upitnik i stavlja ga kao njegovu zamjenu (Munitić 2006:25). Na ovaj način ostvaruje se autoreferencijalnost, odnosno ovaj strip time ukazuje na to da on jeste strip. Ovakvim neobičnim poigravanjem znakovima i znakovnim sustavima postiže se metajezička igra, a njena je uloga da zabavi čitaoca. Dakle, znakovnom igrom *upitnik – štap – rep* u predstavljenom događaju pored informativne ostvarena je i ludičku funkcija.

Slični postupci vidljivi su i u primjeru u stripu *В поисках Хрустального зайца*, kada vuk i zec najzad pronađu Kristalnog zeca, u pećini se pojavljuju zečevi-domoroci, zaštitnici Kristalnog zeca. Simboli, odnosno svojevrсни piktogrami upotrijebljeni su kao govorna karakterizacija likova, kako bi se istaklo njihovo porijeklo i nepoznavanje jezika kojim govore vuk i zec. Naime, u njihovim oblačićima pojavljuju se slike Kristalnog zeca i ruke koja je precrtana, kao znak da je to nešto što niko ne smije dirati. Nakon što vuk prebaci krivicu na zeca, u oblačićima domorodaca pojavljuje se slika zeca, znaka jednakosti, Kristalnog zeca i uskličnika. Pritom se „jezik“ domorodaca smješta u četvrtaste, a ne ovalne oblačiće.

Evo još jednog primjera gdje se nailazi na igru riječi:

- (21) – Идѣт шторм!
- Шторм? Шторм умер... Аполинарій Брамсович.
- А это другой шторм!
- И другой умер... через 23 года. Рак.

(*Суер-Выер*, 2)

Суер-Выер je naslov romana Jurija Kovalja (Юрий Коваль), a istovremeno je ime glavnog junaka, morskog kapetana, koji je sa svojom posadom u potrazi za Ostrvom Istine. Vladimir Hazov priredio je strip po tematici obrađenoj u romanu. Riječ *шторм* (oluja) zapravo je upozorenje za nevrijeme, oluju koja će uskoro zadesiti moreplovce. Igram slučaja postoje junaci u priči koji su se zvali Štorm, pa se ovakvim poigravanjem riječi stvaraju komični efekti.

U postizanju govorne karakterizacije likova u stripu mogu biti zastupljena različita leksička sredstva, žargoni i dijalekti (Katnić-Bakaršić 2001:194). U primjeru (22) upotrebljena je ruska riječ *универ*, koja je skraćena riječi *университет*, i koja predstavlja studentski sleng. Glavni junaci stripa su studenti, pa ne čudi ovakav odabir riječi kako bi se stvorila potpunija slika o licu koje je upotrebljava:

(22) - Я не думал, что в универе будут ушастые. Взрослая жизнь удивительна!
(*Революция хвостов и ушек*, 30)

Zanimljiv je primjer (23) u kojem se bojom slova, oblačića i izgledom samog crteža postiže ironija.

(23) – Я очень извиняюсь.
(*Революция хвостов и ушек*, 59)

Junak je uz ove riječi predstavljen sa izrazito ljutitim licem, oblačić je obojen u crno (umjesto u bijelo) a tekst u oblačiću je ispisan bijelim slovima. Iza lika govornika nalaze se ogromna crna slova *УББЮ*. Iz ovog primjera je vidljivo koliko je nadopunjavanje vizuelnih i verbalnih elemenata bitno, i da izgovorena rečenica ima sasvim druge konotacije kada se posmatra u cjelini sa informacijom koju nam pruža slika. Upravo su za razumijevanje ovakvih i sličnih primjera bitni semiotički aspekti proučavanja stripa.

Posebni efekti postižu se i korištenjem simbola umjesto znakova interpunkcije, gdje se u primjeru (24) umjesto tačke nalazi srce, čime se čitateljima daje na znanje da junakinja stripa gaji simpatije prema svom kolegi. Ovaj postupak podsjeća na stil kratkih tekstualnih poruka, koje se razmjenjuju putem mobilnih telefona ili putem društvenih mreža, gdje simboli, takozvani emotikoni, često zamjenjuju interpunkcijske znakove.

(24) - Я принесла тебе свежий кофе ♥
(*Революция хвостов и ушек*, 64)

Upotrebom grafostilema, fonetsko-fonoloških figura i onomatopeja na grafostilističkom i fonostilističkom planu, autorima stripa pruža se mogućnost da uz minimalnu količinu teksta postignu maksimalne efekte. Posebno do izražaja dolaze onomatopeje, kojima ruski, ali i domaći strip obiluje. Oblačić je prostor na kvadratu stripa koji je namijenjen za verbalne poruke. Međutim, nerijetko se dešava da slike i brojni simboli

могу „истjerати“ текст из облачића, тако да слика заузима примат у преношењу порука у оваквим kvadratićima.

С обзиром да је јеziчни израз у stripу reduciran и сажет, употребом различитих лексиčkih средстава, стилских фигура и различитих игара ријечи постиже се govorna карактеризација likова, одражавају се њихова дuшевна стања и мисли са што мањим бројем употријебљених ријечи. Различитим поигравањима знаковима остварује се лудичка функција, која има за циљ да читатељима пружи забаву.

Слика 8. Страница stripа
В поисках Хрустального зайца

Слика 9. Страница stripа
Шерлок Холмс и доктор Ватсон

Слика 10. Страница stripа *Тёмный мир*

4. POSTUPCI EKSPRESIVNE SINTAKSE

Autori stripa služe se različitim postupcima kako bi prevazišli barijeru ograničenog prostora, kao što je to pokazano i u prethodnom poglavlju. U ovom poglavlju razmotrit će se postupci ekspresivne sintakse u ruskom stripu, tačnije upotreba elipse, nominativnih rečenica, parcelacije, inverzije i eksklamativnih rečenica.

„Postupci ekspresivne sintakse mogu se nazvati sintaksičkim figurama, budući da uvijek nastaju operacijama oduzimanja, dodavanja ili permutacije“ (Katnić-Bakaršić 2001:259).

4.1.ELIPSA

Elipsa je „izostavljanje dijela ili dijelova rečenice, kojim se narušava sintaktička norma, ali rečenično se značenje realizira. Izostavljeni se dijelovi mogu rekonstruirati zahvaljujući kontekstu ili komunikacijskoj situaciji“ (Bagić 2012:92). Elipse su jako česte u razgovornom i novinskom stilu, ali ne smatra se da svaka elipsa doprinosi figurativnosti izraza, naprimjer:

- (25) - Что за корочки ты показывала?
- Студенческий билет...

(Тёмный мир, 18)

Ovakav odgovor na postavljeno pitanje „sintaksički je eliptičan, ali sa retoričke tačke gledišta nije figurativan“ (Katnić-Bakaršić 2001:260).

U istraženom materijalu elipse bismo mogli podijeliti na osnovu elemenatan koji se dokidaju u iskazu: elipse u kojima je izostavljen glagol, elipse u kojima je ispuštena zamjenica i elipse gdje nedostaje imenica.

- Najbrojnije elipse bile bi one kojima nedostaje glagol:

- (26) - Это всё он!

(В поисках Хрустального зайца, 7)

- (27) – Какие-нибудь интересные новости, инспектор?

(Шерлок Холмс и доктор Ватсон, 1)

- (28) – Это я – «не менее 200 кг»? Это мне медведем?! Да как ты посмел?

(Шерлок Холмс и доктор Ватсон, 2)

- (29) – Мистер Патрик, вы нам подходите. Завтра вечером – на работу!
(Шерлок Холмс и доктор Ватсон, 2)
- (30) – Да я туда батальон! С пулемётами!
(Шерлок Холмс и доктор Ватсон, 6)
- (31) – Даша, я к тебе...
(Тёмный мир, 9)
- (32) – С дороги!
(Тёмный мир, 13)
- (33) – Гриша, срочно к нам! Нужна рамка к порталу. Да покороче...
(Тёмный мир, 14)
- (34) – Эй, ВэБы, отвечайте!!! И оставайтесь на месте, кто выскочит – пуля в лоб!
(Суер-Вьер, 6)
- (35) – Руки!!!
(Мошка вне времени, 21)
- (36) – Скажи, лучше, как тебе учёба?
(Революция хвостов и ушек, 67)

Potrebno je istaći da su svi navedeni primjeri elipse zapravo karakteristika razgovornog stila. Dakle, upotreba elipsi u oblaćićima koji sadrže replike stripovnih junaka često nije stilogena, već je uvjetovana prijenosom žive, razgovorne riječi.

U datim primjerima vrlo lako se mogu rekonstruirati glagoli koji nedostaju. Rekonstrukcija eliptičnih iskaza zahtijeva angažiranost adresata (Katnić-Bakaršić 2001:262), i na taj način oni postaju sudionici u prenošenju poruka. Primjer (26) mogao bi dopuniti glagol *сделать*, i tako bi se dobila rečenica *Это всё он сделал!* U primjeru (27) nedostaje i zamjenica, pa bi se rečenica dopunila izrazom *У вас есть*. Primjer (28) izgledao bi ovako *Это мне подходит/надо быть медведем?!* Primjer (29) rekonstruirao bi se uz pomoć glagola *прийти*, *приезжать*, ili uz pomoć izraza *вам надо прийти*.

U primjeru (30) nedostaje glagol *отправить*, a rečenica u nastavku predstavlja primjer parcelacije, o čemu će biti riječi u nastavku rada. Ovakav združeni figurativni izraz doprinosi izuzetnoj ekspresivnosti iskaza. Primjer (31) upotpunili bi glagoli *прийти*, *приехать*, a (32) glagoli *уходить*, *убираться*. Primjer (33) je zanimljiv jer se dvije eliptične

rečenice pojavljuju zaredom (u drugoj nedostaje zamjenica), a u trećoj rečenici se pojavljuje reticencija. Rekonstruirane rečenice izgledale bi ovako: *Гриша, приходи срочно к нам! Нам нужна рамка к порталу. Да покорооче...* U ovom primjeru upotrebom elipse prikazana je dinamičnost radnje, potreba junakinje da joj se što prije pritekne u pomoć pa stoga svoju govor minimalizira što je moguće više; najzad, ostaje nedorečena, što još više ukazuje na nužnost brzog djelovanja.

Primjer (34) upotpunio bi izraz *получить пулю в лоб*; elipsa u ovom primjeru je vrlo efektna, jer uz slikovito izražavanje metonimijom još više naglašava opasnost i prijetnju koje su iskazane u poruci. Interesantan je primjer (35) koji predstavlja elipsu već eliptičnog izraza *Руки вверх!* Dakle, od izraza *Подними/поднимите руки вверх!* ostala je samo jedna riječ. Primjer (36) upotpunio bi glagol *идти*.

Nekada se izostavljeni izraz u eliptičnoj rečenici može rekonstruirati i nizom izraza, to je zapravo trenutak kada dopuna izraza zavisi od čitatelja, njihove kreativnosti, razumijevanja teksta, vokabulara, ideja. „Stilogenost elipse obrnuto je proporcionalna njezinoj pretpostavljivosti – što je ispušteni element teže rekonstruirati, to je elipsa stilogenija“ (Bagić 2014:92).

Elipsa u stripovnom stilu služi prije svega kao sredstvo pomoću kojeg se ukida redundanca. Štaviše, ona je kao stvorena za stripovni stil koji teži ka što lakoničnijem, reduciranom govoru. Upotrebom elipse poruka se jasno prenosi adresatima, a još i potiče na razmišljanje i sudjelovanje u kreiranju događaja. Elipsa može odražavati i dinamiku radnje, emotivna stanja junaka i spontanost u razgovoru, što je karakteristika razgovornog stila. Ne treba zaboraviti da slika u stripovnom kvadratu, kojoj su riječi prateći elementi, upotpunjuje smisao upotrijebljenih elipsi.

- Elipse sa ispuštenim zamjenicama:

(37) - Что?! Заяц?!?! Моё!!!

(В поисках Хрустального зайца, 3)

(38) - Не расписание, а собрание ребусов!

(Революция хвостов и ушек, 19)

(39) - Молодец, Даша, справилась. Зачёт.

(Тёмный мир, 9)

(40) – Ай! Нормальный вообще?

(Революция хвостов и ушек, 31)

U primjeru (37) rečenice *Что? i Моё!* upotpunila bi pokazna zamjenica *это*. Pojava nominativne rečenice kao i mnogobrojni upitnici i uskličnici uz elipsu vrlo vješto prenose emotivno raspoloženje govornika. Idući primjer, (38), također bi upotpunila ista zamjenica, a primjeri (39) i (40) rekonstruirali bi se uz pomoć zamjenice *ты*. Izostavljene lične zamjenice daju govoru junaka živost, ubrzavaju tempo, ukazuju na to da je riječ o razgovornom stilu, ali i ističu emotivna stanja govornika.

- Elipse sa izostavljenom imenicom:

(41) – Может, вызвать скорую?

(Тёмный мир, 5)

(42) – Это Мартин. Он с литературного.

(Революция хвостов и ушек, 64)

Ovi primjeri elipse sa ispuštenom imenicom dopunile bi riječi *помощь* (41) i *факультет* (42). Treba istaći da primjere elipsi u kojima nedostaje imenica ili lična zamjenica ne možemo rekonstruirati nizom leksema i sinonimičnih izraza, kao što je to slučaj kada se elipsa ostvaruje ukidanjem glagola, već jednom riječju na koju upućuje kontekst.

Navedeni primjeri elipsi sa izostavljenom imenicom su tipični primjeri koji pripadaju razgovornom stilu. Značenje iskazanih misli u njima je sasvim razumljivo, i s lakoćom se mogu utvrditi riječi koje nedostaju u iskazu. Na osnovu toga se može zaključiti da ovakve elipse nisu upotrijebljene s ciljem postizanja stilskih efekata, već kao sredstvo kojim se postiže što ubjedljiviji prikaz živog, dinamičnog dijaloga.

Evo nekoliko primjera elipse u kojoj je izostavljen glagol u stripu na b, h, s jeziku.

(43) – Tako treba... Onda, u kola.

(Bella i Bronco: Varalice, 28)

(44) – Spruce, u rijeku!

(Zagor: Ratnice, 7)

(45) - Prijatelj ti je ranjen i nenaoružan. Neće daleko.

(Zagor: Ratnice, 21)

(46) – Brzo odavde!

(Zagor: Ratnice, 49)

(47) – Trkom u čamac!

(Zagor: Ratnice, 50)

(48) – Nikoga.

(Zagor: Požar na Golden Baby, 43)

Kao i u primjerima elipse preuzetih iz ruskog stripa, i ovdje se posredstvom elipse ukazuje na dinamičan i brz razvoj događaja, hitrost reakcija junaka. Primjer (43) mogao bi se rekonstruirati glagolom *ući*, primjer (44) *ući, zagaziti*, primjer (45) upotpunio bi glagol *stići*, primjere (46) i (47) glagoli *krenuti, ići*, a rekonstruirana elipsa iz primjera (48) izgledala bi ovako: *Nema nikoga*.

Krešimir Bagić ističe da se elipsa vezuje i za naratologiju, gdje se njome označava izostavljanje dijelova u priči. Pritom narativna elipsa može biti eksplicitna i implicitna. Eksplicitna narativna elipsa postoji onda kada se namjerno prešućuju sekvence u događaju, a naglašava se na sljedeći način: *Dvije godine kasnije, Malo kasnije*. Ističe se da je narativna elipsa karakteristična za narativnu prozu i filmsku naraciju (2014:93). Iako u istraženom korpusu nije bilo ovakvih primjera, u stripu se također mogu susresti ovakvi postupci. Implicitna narativna elipsa podrazumijeva prešućivanje informacija ali bez naglašavanja.

Reticencija je figura koja se smatra podvrstom elipse, ali spada i u figure sadržaja u tradicionalnoj retorici. To je figura „nezavršenih rečenica, prekinutih iskaza, najčešće sa ciljem prikazivanja snažnih uzbuđenja“ (Katnić-Bakaršić 2001:260).

(49) – Ну, лошадь...

(В поисках Хрустального зайца, 2)

(50) – Ой, ловушка...

(В поисках Хрустального зайца, 4)

(51) – Волк, стой, не надо...

(В поисках Хрустального зайца, 7)

(52) - Темпоральный сдвиг... Иногда я вижу события на минуту вперёд...

(Тёмный мир, 17)

(53) – Простите... Извините... Пропустите...

(Революция хвостов и ушек, 18)

(54) – Никогда таких не встречал... Это просто... ВАУ!

(Революция хвостов и ушек, 23)

Nedovršeni iskazi u primjerima (49), (50), (51), (54) ističu emocionalna stanja govornika. U primjeru (49) (slika 7) ljutnja junaka jasno se vidi na slici, a oblačić ima izgled ježa, koji uz reticenciju spretno prenosi vukov bijes. U primjeru (54) se veliko oduševljenje upravo ističe nedovršenom rečenicom, kao da ne postoje riječi koje bi ga mogle opisati. U (52) primjeru junak pokušava objasniti sugovorniku svoje moći uz pomoć kojih unaprijed vidi događaje koji će se desiti u bližoj budućnosti. Ovdje je reticencija upotrijebljena u službi štednje prostora. Primjerom (53) oslikava se nesnalažljivost junaka i njegova diskriminiranost od strane kolega koji ga preziru jer je drugačiji – sa ušima i repom.

Slijedi nekoliko primjera reticencije u stripovima na b, h, s jeziku:

(55) – Hej, samo... Hej! Pričekajte, tr...

(Bella i Bronco: Varalice, 6)

(56) – Da ovdje ima, što ja znam, glazbe.. I kad bi ti dočekivala goste u odjeći koja je malo više... Malo više...

(Bella i Bronco: Varalice, 13)

(57) – Tata... Julio... Ne...

(Zagor: Ratnice, 56)

Elipsa i reticencija su figure kojima autori ruskog stripa, kao i autori prijevoda stripova na b, h, s jezik, rado pribjegavaju. Naročito se svojom upotrebom u stripu ističe elipsa u kojoj se izostavlja glagol. Funkcija elipse i reticencije je višestruka. Najprije se njima ukazuje na razgovorni stil koji se realizira u dijalozima i monolozima junaka. One doprinose dinamici događaja, odražavanju emotivnih stanja govornika i sažetom iskazu kojem se u stripu teži.

4.2.NOMINATIVNE REČENICE

Prijenos informacija bez korištenja glagola ostvaruje se u nominativnim rečenicama. Imenica upotrijebljena u nominativu postaje jedini rečenični član, a leksičko polje takvih rečenica postaju predmeti i pojave koji se javljaju važnim za govornika. Ovakve rečenice su statične i mogu odražavati samo realno sadašnje vrijeme. Vrhuncem ovakvog jezičkog izraza može se smatrati 20. vijek, kada u književnost prodire telegrafski stil (Lykov 2011:41-42).

Evo kako se nominativne rečenice realiziraju u ruskom stripu:

(58) - БР-Р-Р... Жутковатое место.

(В поисках Хрустального зайца, 3)

(59) – Свет! Жизнь! Тепло!

(Тёмный мир, 4)

(60) – Рыба!

(Тёмный мир, 4)

(61) – Смерть...

(Тёмный мир, 4)

(62) – Кошечка! Картина-призрак.

(Тёмный мир, 11)

(63) – Новейшая французская коллекция!

- Открытая презентация, бесплатные пробники, фуршетный стол!

(Тёмный мир, 17)

(64) – Ну вот... Снова эти двое текстурами теряются... Детский сад!

(Мой комп и его обитатели, 14)

(65) – ШУУТКААА!!! АХАХАХАХА!!!

(Мой комп и его обитатели, 31)

(66) – Месть!!!

(Мой комп и его обитатели, 36)

U datim primjerima imenica je riječ koja nam govori o razvoju događaja, čime se ističe sam pojam, a ne radnja ili vršilac radnje. U primjeru (58) se pojavljuje i onomatopeja koja uz nominativnu rečenicu pojačava negativni dojam govornika o mjestu koje se opisuju slikovno. U primjerima (59) i (61) nominativne rečenice upotrijebljene su kao karakterizacija

govora sjenki, koje su na puno nižem umnom nivou od ljudi i nisu u stanju sklapati rečenice. Ovaj postupak podsjeća na dječiji govor u ranim fazama razvoja, kada djeca izražavaju svoje potrebe nominalizacijom stvari: recimo, ako je dijete žedno, reći će *Voda*. Primjer (63) izgleda kao reklama, zapravo, na neki način to i jeste; radi se o promociji parfema na koju dolaze junaci stripa, kako bi spasili svoje sugrađane od otrova koji se krije upravo u novom parfemu.

U stripovima na b, h, s jeziku također se koriste nominativne rečenice.

(67) – Nekoliko košulja i rubaca.. I Biblija! To je sve!

(Bella i Bronco: Varalice, 22)

(68) – Pješčani stubovi, plitka voda... Sva sreća, jer ne bih voljela da se moram okupati bez mirišljavih soli...

(Bella i Bronco: Varalice, 35)

(69) – Otisak čizme... I to jako svjež.

(Zagor: Ratnice, 19)

(70) – Deblo!

(Zagor: Ratnice, 27)

(71) – Gromovi! Neobrađeni smaragd!

(Zagor: Ratnice, 44)

U primjerima (58) i (65) prisutne su onomatopeje, a u nekim primjerima uz nominativne rečenice javljaju se i drugi postupci ekspresivne sintakse, koji pojačavaju stilogenost iskaza. U primjerima (64) i (69) pojavljuje se parcelacija, u a primjeru (71) eksklamacija.

Upotrebom nominativnih rečenica u oblačićima stripovnih junaka vrlo se slikovito, kratko i jasno daju opisi pojedinih situacija, mjesta, trenutnih slika koje su bitne za dalji razvoj radnje. Nominativne rečenice pogoduju stripovnom stilu, jer one također, kao i elipsa i reticencija, omogućavaju formiranje lakoničnog izraza.

4.3.PARCELACIJA

Parcelacija je jedan od postupaka ekspresivne sintakse koji se često može sresti u stripovnom stilu. Da bi se ostvarila parcelacija, „nužna su dva uvjeta: prvi je intonacioni – jezična jedinica mora biti interjunktorno autonomizirna, dok je drugi pozicioni – jedinica traži sintaksičku postpoziciju. Usljed toga izdvaja se bazna komponenta, gramatičko-strukturalno samostalna, i parcelat, koji je strukturno uvjetovan baznom komponentom“ (Katnić-Bakaršić 2001:262-263).

Bazna komponenta može imati više parcelata, tako da se oni, u odnosu na baznu komponentu, mogu naći u odnosu koordinacije ili subordinacije. U slučaju subordiniranog odnosa prvi parcelat postaje bazna komponenta narednog parcelata (Katnić-Bakaršić 2001:263).

Evo jednog primjera subordiniranih parcelata iz ruskog stripa:

(72) – Придурок, не лезь к нему. Это же О'Мур. Оскар О'Мур. Единственный ушастый, поступивший на иностранные языки.

(Революция хвостов и ушек, 27)

Ovakvim subordiniranim parcelatima svaki se posebno ističe, i svaki se naslanja na prethodni parcelat. Ovim postupkom naglašava se važnost svakog dijela poruke. Parcelacija je u ovom primjeru iskorištena kako bi istakla junaka, Oskara O'Mura, njegovu posebnost, kao i poruku da se nije pametno upuštati u konflikt sa tako važnom osobom.

Primjer (73) bi u smislu parcelata koji se realiziraju u nizu različitih kvadrata/oblačića predstavljao vrhunac ovakvog postupka parcelacije. Naime, parcelati su dati u kvadratima koji se prostiru na tri stranica stripa.

(73) – Чтобы поступить на литературный, я всё время читал. Где бы ни был. Дома ночью. В трамвае по дороге на работу. На работе... По дороге домой... И дома. И снова на работе.

(Революция хвостов и ушек, 13-15)

Evo još nekoliko zanimljivih primjera parcelacije:

(74) Амулет даёт возможность видеть и Тени... И их жертв.

(Тёмный мир, 7)

- (75) Тяжело искать тень в тёмной комнате. В интернете – ещё тяжелей.
(*Тёмный мир*, 15)
- (76) - Этот день был особенно тяжёлым. И шумным. Слишком много Джоша.
(*Революция хвостов и ушек*, 36)
- (77) - Они видят лишь мои уши... И хвост.
(*Революция хвостов и ушек*, 50)
- (78) – Руки вверх! Нет! Вперёд!... Хотя нет, лучше за спину, чтобы я надел на тебя наручники.
(*Мой комп и его обитатели*, 54)

Parcelati za baznu komponentu mogu biti vezani asindetskim i sindetskim spajanjima (Katnić-Bakaršić 2001:264); primjeri sindetskog spajanja bili bi primjeri (74), (76), (77), dok su primjeri (73), (75) i (78) primjeri asindetske veze parcelata, gdje se pojavljuje i stilska figura asindet.

U sljedećem primjeru iz stripa o čuvenim junacima, Tomu i Jerryju, na b, h, s jeziku, zanimljivo je da jedan junak izgovara bazni dio parcelacije, a drugi junak njegovu dopunu, parcelat:

- (79) - Brišimo odavde!
- Iz ovih stopa!
(*Tom i Jerry: Strava u Močvari*, 12)

Ove replike dvaju miševa krasi i upotreba frazeologizama.

U primjeru (80) parcelacija se ostvaruje usljed mačkovog pada u močvaru, i nemogućnosti da od vode izgovori potpunu rečenicu; mačkov govor isprekidan je onomatopejama:

- (80) – Kako... Zagre!... Vi kažete... Grgulj!
(*Tom i Jerry: Strava u Močvari*, 16)
- (81) – Valjda... Ali taj čovjek me plaši... Onaj njegov ratni krik...
- I taj njegov krik... Pretvorit će se u krik boli. A onda u samrtni.
(*Zagor: Požar na Golden Baby*, 30-31)

Posljednji primjer je, kao i u slučaju primjera (79) sastavljen od govora dva junaka. Na parcelati koji izgovara jedan junak, nadovezuje se govor drugog junaka, gdje se parcelati redaju u subordiniranom odnosu. Ponavljanjem riječi, koje najprije izgovara prvi sagovornik, uspostavlja se veza između parcelata i stvara posebna ritmičnost iskaza. Dakle, u ovom primjeru figura ponavljanja ima ulogu konektora. Figure ponavljanja u ulozi konektora ističu se kao „najvažnija jezična sredstva za povezivanje dijelova teksta“ (Katnić-Bakaršić 2001:273-274).

U svim datim primjerima parcelacija je u funkciji isticanja svakog dijela iskaza pojedinačno, svakog segmenta koji je odvojen tačkom. Iako je stripovnom stilu svojstveno da teži što kraćem iskazu, u primjeru (73) parcelacija je doprinijela produžavanju, širenju iskaza.

Slika 11. Stranica stripa *Сур-Выер*

4.4.INVERZIJA

Inverzija je figura koja podrazumijeva „obratni red riječi u sintagmi, rečenici ili obratni redosljed glavne i zavisne surečenice“ (Bagić 2014:156). Pri tom se razlikuju gramatička i stilistička inverzija, gdje gramatička inverzija podrazumijeva odstupanje od ustaljenog rasporeda rečeničnih dijelova i pri tom nije figurativna (Bagić 2014:156). Stilistička inverzija javlja se onda kada se raspored riječi promatra kontekstualno uključeno. Njen poredak izgleda ovako: N+D (novo plus dato), gdje na prvom mjestu dolazi nova, nepoznata informacija uz postojanje specifične intonacije u iskazu koja tu informaciju naglašava (Katnić-Bakaršić 2001:264).

Najprije se izdvojio primjer inverzije u stihovima, koji je pjesma-prijetnja pridošlicama na ostrvo kornjača-ljudi:

- (82) О, океан!
О, тысячи
На небе дивных звезд!
Все Валерьян Борисычи
Имеют длинный хвост.
Имеют хвост, но он не прост.
Меж небом и землёй он мост...

(Суер-Вьер, 7)

Stihovi u primjeru (82) su ritmični zahvaljujući rimama, ali i specifičnim rasporedom riječi, inverzijama u trećem i posljednjem stihu. Osim toga, uz obraćanje, koje se zasniva na personifikaciji, eksklamaciju, anaforu i metaforu stihovi su neobični i svakako ističu važnost poruke.

U narednim primjerima predikat se nalazi u antepoziciji:

- (83) - Не знаю. Но мне необходимо что-то изменить. *Уезжают же как-то люди...*

(Old School Story, 13)

- (84) - Пропали мои денежки-и-и!

(Шерлок Холмс и доктор Ватсон, 4)

U primjerima (83) i (84) predikat jeste došao u antepoziciju, ali u kontekstu dijaloga može se reći da su ove inverzije frekventne u razgovornom stilu i nemaju veću stilsku vrijednost.

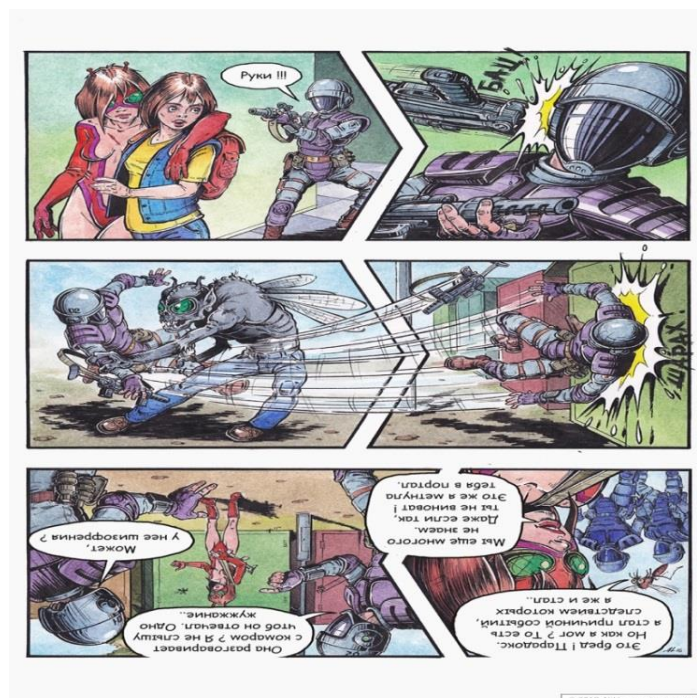
Primjer (85) predstavlja tipičan primjer inverzije koja dolazi u obliku postpozicije kongruentnog atributa.

(85) - Последнее время *дела мои* идут не очень хорошо.

(Шерлок Холмс и доктор Ватсон, 2)

Krešimir Bagić ističe da „uzbuđenje remeti poredak stvari, što se u govoru može očitovati izmijenjenim poretком riječi“ (Bagić 2014:157). Verbalne stripovne poruke u navedenim primjerima uglavnom su produkt unutarnjih, emotivnih dešavanja junaka. Inverzija je dobro sredstvo za verbalnu realizaciju unutarnjih previranja, dilema i nemira sa kojima se mogu boriti junaci stripa.

U navedenim primjerima inverzija je ostvarena u stihovima, inverzijom predikata i inverzijom kongruentnog atributa. U stripovnom stilu, inverzija, kao sredstvo ekspresivne sintakse, izrazito je korisna u prenošenju duševnih stanja junaka, ili isticanja, poantiziranja poruke, kao u primjeru (82).

Slika 11. Stranica stripa *Машка вне времени*

4.5.EKSKLAMATIVNE REČENICE

Sada će biti riječi o upotrebi eksklamativnih rečenica u ruskom stripu, i stripu na b, h, s jeziku. „Eksklamativi odražavaju emocionalnu reakciju (tačnije čuđenje) govornika na radnju ili zbivanje koje narušava njegova očekivanja“ (Zevahina 2011:744). Drugim riječima, cilj eksklamacije nije samo prenošenje informacije o nekom događaju, već i emocionalna reakcija govornika na datu situaciju. Rečenice koje u sebi sadrže eksklamative nazivaju se eksklamativne rečenice (Zevahina 2011:737). Neki autori eksklamaciju definiraju kao „tvrđnju izrečenu uskličnom intonacijom“ (Bačić 2014:90).

U istraženom materijalu pokazalo se da su vrlo česte eksklamacije u ruskom stripu izražene uz pomoć upitnih zamjenica *какой* и *как*.

- (86) – Мистер Смирнофф! Какая встреча! Прочли мою записку?
(*Шерлок Холмс и доктор Ватсон*, 7)
- (87) - Какой шикарный экземпляр!
(*Шерлок Холмс и доктор Ватсон*, 3)
- (88) – Вот и ты! Насилу тебя узнала. Так давно не виделись! Как я рада!
(*Old School Story*, 12)

U stripovima na b, h, s jeziku također se susreću eksklamativne rečenice sa upitnom zamjenicom *kakav*.

- (89) – Missy! Oh, miss Bella... Kakva katastrofa!
(*Bella i Bronco: Varalice*, 26)
- (90) – Oh, nebesa...kakva ljepota! Jedva ga čekam početi trošiti!
(*Bella i Bronco: Varalice*, 26)

Emocionalno stanje junaka može se dodatno izraziti i upotrebom uzvika, kao što je to slučaj u primjerima (89) i (90). Zevahina navodi upotrebu sljedećih uzvika koji se mogu sresti u eksklamativnim rečenicama u ruskom jeziku: *о*, *эх*, *ах*, *ой* (Zevahina 2011:744). Uzvicima se mogu isticati različita osjećanja: radost, uzbuđenje, čuđenje, sažaljenje, strah, odbojnost, bol. U uzvike se mogu preobratiti i druge vrste riječi, ili sintagme ukoliko se njima izražavaju osjećanja; takvi uzvici bili bi *Господи!*, *Боже мой!*, *Батюшки!* *Чёрт возьми!* (Puljkina, Zahava-Njekrasova 1979:373).

(91) – Бож! Ох, уж эти коты!

(*Революция хвостов и ушек*, 16)

U primjerima sa upotrijebljenim uzvicima naglašava se čuđenje junaka usljed određenih dešavanja.

Da bismo razumjeli eksklamativne rečenice, potrebno ih je uključiti u kontekst, jer one mogu odražavati kako pozitivna, tako i negativna osjećanja, i nekada mogu imati ironični smisao. Tako se u primjeru (86), kada poznati istražitelj, Šerlok Holms, lopovu uhvaćenom na djelu upućuje rečenicu *Какая встреча!*, njene konotacije nisu savim pozitivne.

U ruskim eksklamativima mogu se sresti i druge upitne zamjenice, kao što su *кто*, *что*, *сколько*, *куда* (Zevahina 2011:740). Naprimjer:

(92) – Что я наделал!

(*Мошка вне времени*, 16)

Nominativne rečenice također mogu biti eksklamativi, čime se posebno ističe uticaj neke pojave ili predmeta na osjećanja aktera. Primjeri ovakvih rečenica bili bi primjeri (60), (62), (70) i (71).

Slijedi nekoliko primjera eksklamativnih rečenica koje odražavaju bijes, ljutnju, nezadovoljstvo:

(93) – Вот гад!

(*Тёмный мир*, 13)

(94) – Prokleta gnjida! Ubio je Erequilela! I Maja!

(*Zagor: Ratnice*, 29)

(95) – Kopile... Kopile!

(*Bella i Bronco: Varalice*, 10)

(96) – Jeste li čuli ovog zlikovca? Pitam... Čujete li ga? Još ima želuca prijetiti meni... Jednoj ženi!

(*Bella i Bronco: Varalice*, 7)

U primjeru (94) i (96) prisutna je i parcelacija, a primjer (96) još je i dodatno dat kroz retoričko pitanje. U primjeru (95) prisutno je ponavljanje. Svi navedeni stilski postupci u primjerima iz ruskog i stripa na b, h, s jeziku doprinose izražajnijem i vjernijem prenošenju govornikovih osjećanja.

Evo još nekoliko interesantnih primjera eksklamativnih rečenica:

(97) – Это снова ты! Прямо судьба.

(Революция хвостов и ушек, 39)

(98) – Это он!!!

(В поисках Хрустального зайца, 6)

(99) – Я так взволнован!

(Шерлок Холмс и доктор Ватсон, 2)

(100) – Van! E ovo ja zovem šatorom!

(Tom i Jerry: Problemi sa šatorom, 31)

(101) – Sto mu gromova! Ne možeš biti ona od maloprije... Ili možeš?

(Bella i Bronco, Varalice, 15)

Eksklamativne rečenice u stripu imaju funkciju prijenosnika osjećanja junaka, i to onih iznenadnih, neočekivanih. Kroz ovakav tip rečenica govornici pokazuju svoj stav o određenoj situaciji. U eksklamativnim rečenicama mogu se sresti i uzvici, koji pojačavaju emocionalnost i ekspresivnost izraza, a nerijetko se u navedenim primjerima sreću i druga stilska sredstva.

ZAKLJUČAK

Rad je posvećen elementima ekspresivne sintakse u ruskom stripu. Sprovedeno je istraživanje na materijalu savremenoga ruskog stripa. Djelimično, rad je, radi usporedbe, obuhvatio i primjere na b, h, s jeziku.

Strip je nastao spajanjem slike i riječi, a krajem 20. vijeka iz njega se razvija žanr grafičkog romana. Kvadrat-sličica smatra se osnovnom jedinicom stripa. Njegova dva osnovna elementa su slika – grafički prikaz događaja i junaka, i verbalna poruka, koji sa ostalim elementima čine jedinstvenu cjelinu. Verbalne poruke nalaze se u oblačiću (u slučaju dijaloga i unutarnjih monologa), ili u pravougaonicima (kada su u pitanju autorski govor ili napomene).

Historijski put *priče u slikama* po nekim teoretičarima seže u daleku prošlost, a po drugima on se povezuje sa pojavom štampe. U tom smislu, početak razvoja stripa vezuje se za 17. vijek, kada se u Francuskoj i Njemačkoj u tadašnjim listovima pojavljuju priče u slikama. Veliki doprinos u razvoju stripa imala je pojava litografije, zahvaljujući kojoj je štampa postala dostupnija i rasprostranjenija. Tvorcem prvog stripa smatra se Robert Outcault sa stripovima *Izvori novih vrsta ili Evolucija krokodila* i *Žuti deran*.

Korijeni ruskog stripa počinju od ljetopisnih minijatura, žitijne ikone, preko lubka, ilustriranih priča i skečeva. Nažalost, u periodu kada stripovna umjetnost u evropskim zemljama, može se reći, cvjeta, u Rusiji ona nije zaživjela. Međutim, grupa ruskih emigranata, koji će 20-ih i 30-ih godina 20. vijeka živjeti u Kraljevini Jugoslaviji, bit će glavni akteri u stvaranju, formiranju i razvoju stripa na našim prostorima. Nakon završetka Drugog svjetskog rata i u Rusiji i na našim prostorima strip će zatajiti. Umjetnici će ga ponovo oživjeti u 50-im i 60-im godinama i postepeno mu vraćati staru slavu.

U pogledu stilskih obilježja stripa, u radu su razmatrane fonostilističke, grafostilističke i leksičkostilističke osobine stripa. Na grafostilističkom nivou, upotrebom grafičkih ideofona, korištenjem različitih oblika, veličine i boje slova, autori stripa ukazuju na važnost poruke, ali i na psihološka stanja govornika. Grafostilemski elementi se najčešće realiziraju kroz onomatopeje, koje su zaštitni znak stripovnog jezika. Osim onomatopeja, na fonostilističkom planu mogu se sresti asonanca i aliteracija. Ovakvim stilskim postupcima postiže se vjernije prenošenje emotivnih stanja aktera, prikazivanje dinamične, žive radnje, „prenošenje“ zvukova do adresata. U stripovnim oblačićima nerijetko se sreću i vizualizacija metafore i

poigravanje simbolima u cilju govorne karakterizacije likova, vjernijeg oslikavanja samih događaja, ali i realiziranja ludičke funkcije. Za govornu karakterizaciju likova mogu poslužiti različita leksičkostilistička sredstva, žargoni, dijalekti i drugo. Sva obrađena fonostilistička, grafostilistička i leksičkostilistička sredstva olakšavaju stripovni izričaj koji teži sažetosti, budući da je on prostorno ograničen.

Na širem planu, u stripu su prisutna i brojna druga stilska sredstva, kao što su razne igre riječi i upotreba različitih stilskih figura.

Potrebno je istaći da jezik ruskog stripa danas ima snažna obilježja razgovornog funkcionalnog stila. Razgovorni stil se realizira u vidu verbalnih poruka koje razmjenjuju akteri stripovnih priča, ili u vidu predstavljanja njihovih neizrečenih misli.

U procesu istraživanja obrađeni su sljedeći postupci ekspresivne sintakse u ruskom stripu: elipsa, nominativne rečenice, parcelacija, inverzija i eksklamativne rečenice. Može se zaključiti da je najzastupljenije izražajno sredstvo ekspresivne sintakse elipsa, uz njenu podvrstu, reticenciju. Elipsa i reticencija u stripovnom stilu često nisu stilogene, već se većinom javljaju kao obilježja razgovornog funkcionalnog stila, realiziranog u dijalozima i monolozima junaka. Upotreba elipse i reticencije u stripu doprinosi dinamičnosti radnje, odražavanju emocionalnih stanja junaka, vjernom prenošenju osobina razgovornog stila i minimalizaciji verbalnih sredstava, budući da poruka ostaje jasna i pored ukidanja rečeničnih elemenata.

Upotrebom nominativnih rečenica u stripovnom stilu se postiže sažet izraz, kojim se kratko i jasno opisuju događaji, mjesta i situacije. Nominativne rečenice mogu poslužiti i kao sredstvo kojim se postiže govorna karakterizacija likova.

Parcelacija u verbalnim porukama stripa koristi se kako bi se naglasila važnost svakog pojedinačnog elementa poruke. Katkada se parcelacija realizira u dva ili više oblačića/kvadrata, gdje se bazna komponenta nalazi u jednom kvadratu, a parcelat/parcelati u drugom.

Inverzijom se u stripovnom stilu postiže ritmičnost i odražavaju se emotivna stanja junaka, a u prvom redu uzbuđenje. Njome se također ističe važnost poruke.

Stripovni stil ruskog jezika karakteriše i upotreba eksklamativnih rečenica, čija se funkcija prije svega sastoji u izražavanju emocionalne reakcije junaka na neki neočekivani

dogadaj. Često se navedeni elementi ekspresivne sintakse mogu sresti u kombinaciji jedni s drugima, ali sreću se i udruženi sa mnogim drugim stilskim figurama, što verbalne poruke stripa čini stilogenijim, a samim tim i neobičnim i zanimljivim za čitatelje. Ovakvi figurativni spojevi posljedica su težnje autora stripa da sa minimalnom količinom verbalnih sredstava efektno i uspješno prenesu poruku do recipijenta.

U konačnici se može zaključiti da se u verbalnim porukama, u ruskom i stripu na b, h, s jeziku, izrazito koriste sredstva ekspresivne sintakse. Verbalne poruke u istraženom materijalu gotovo da ne bi mogle postojati bez fonostilističkih, grafostilističkih i leksičkostilističkih elemenata, u prvom redu bez onomatopejskih izraza.

Istraživanje je potvrdilo postavljenu hipotezu da su u stripovnom stilu sintaksičko-stilistički elementi, ali i fonostilistički, grafostilistički i leksičkostilistički elementi široko zastupljeni i raznovrsni.

LITERATURA

Antanasijević, I. 2015. *Russkij komiks korolevstva Jugoslavia*, [pdf], Belgrad. Dostupno na: http://www.usus.org.rs/images/irina_knjige/Irina_Antanasievich_Russkiy_komiks_korolevstva_Yugoslaviya.pdf. [10. 12. 2017.].

Bagić, K., 2012. *Rječnik stilskih figura*. Zagreb: Školska knjiga.

Draginčić, S., Zupan, Z., 1986. *Istorija Jugoslovenskog stripa I – do 1941. godine*, [html], Novi Sad: Forum-Marketprint. Dostupno na: https://www.rastko.rs/strip/1/zupan-draginicic_1/index_1.html. [25. 7. 2018.].

Golub, I. B., 2004. *Stilistika ruskogo jazyka*. Moskva: Ajris press.

Jefimov, A. I., 1969. *Stilistika ruskogo jazyka*. Moskva: Izdatel'stvo „Prosvešćenie“.

Jašarević, A., 2008. Bosanskohercegovački strip u sjenci devete umjetnosti. *Bosniaca Journal of National and University Library of Bosnia and Herzegovina*, [pdf]. 13, str. 52-55. Dostupno na <http://bosniaca.nub.ba/index.php/bosniaca/article/view/260/259>. [6. 8. 2018.]

Katnić-Bakaršić, M., 2001. *Stilistika*. Sarajevo: Ljiljan.

Kožina, M. N., 1977. *Stilistika ruskogo jazyka*. Moskva: Prosvešćenie.

Kožina, M. N., 2011. *Stilističeskij enciklopedičeskij slovar' ruskogo jazyka*, [online]. Moskva: Flinta. Nauka. Dostupno na: <https://studfiles.net/preview/6006736/>. [8. 9. 2018.]

Kumbaševa, J. A., 2015. *Osnovy stilistiki ruskogo jazyka*. Moskva: Russkij jazyk. Kursy.

Lykov, A. V., 2011. Razgraničenje nominativnyh predloženíj i shodnyh s nimi sintaksičeskikh konstrukcij (na materiale prozy A. P. Čehova). *Vestnik TGPI*, [online]. Specvypusk 1, str. 41-46. Dostupno na: <https://cyberleninka.ru/article/v/razgranichenie->

[nominativnyh-predlozheniy-i-shodnyh-s-nimi-sintaksicheskikh-konstruktsiy-na-materiale-prozy-a-p-chehova](#). [1. 8. 2018.].

McCloud, S., 1993. *Sut' komiksa*, [online]. Dostupno na: <https://acomics.ru/~understanding-comics/1>. [30. 1. 2018.]

Munitić, R., 2006. *Deveta umetnost, STRIP*. Beograd: TK MONT IMAGE.

Pul'kina, I. M., Zahava-Nekrasova, E. B., 1979. *Učebnik Russkogo jazyka*. Moskva: Izdatel'stvo „Russkij Jazyk“.

Platthaus, A., 2011. Intervju. Bogatstvo stripa. U: Deutsche Welle, 7. 9. 2011., [online]. Dostupno na: <https://www.dw.com/hr/bogatstvo-stripa/a-15367754>. [13. 9. 2018.].

Stojak, R., (s. a.) *Sjaj i bijeda masovne kulture*. Sarajevo: Centar društvenih aktivnosti RK SSO BiH.

Zevahina, N. A., 2011. Eksklamativy v ruskom jazyke: korpusnoe issledovanie. *Doklady meždunarodnoj konferencii Dialog 2011*, [pdf], str. 737-749. Dostupno na: <http://www.dialog-21.ru/digests/dialog2011/materials/ru/pdf/70.pdf>. [20. 6. 2018.].

IZVORI

Amber, Foust, *Revol'ucija hvostov i ušek*, [online]. Dostupno na: <https://acomics.ru/~tails-n-ears-revolution/1>. [18. 8. 2018.].

Burattini, Laurenti, *Zagor: Ratnice*.

Burattini, Verni, *Zagor: Požar na Golden Baby*.

D'Antonio, G., *Bella i Bronco: Varalice*. Br. 1.

Forosto, *Moj komp i jego obitateli*, [online]. Dostupno na: <https://acomics.ru/~moy-comp-i-ego-obytateli/1>. [22. 8. 2018.].

Hazov, V. *Suer-Vyer*, [online]. Dostupno na: <https://www.comicsnews.org/comics/suer-vyer-po-proizvedeniyu-yuriya-kovalya-suerglavy-i-vi-shtormvii-ostrov-valeryan-borisychejviii-sut-peska/page1>. [20. 8. 2018.].

Nikuliškin, D., *Moška vne vremeni*, [online]. Dostupno na: <https://www.comicsnews.org/comics/moshka-vne-vremeni/page1>. [11. 8. 2018.].

Nikuliškin, D., *Šerlok Holms i doktor Votson*, [online]. Dostupno na: <https://www.comicsnews.org/comics/sherlok-xolms-i-dr-vatson>. [11. 8. 2018.].

Prorokova, N., *Old School Story*, [online]. Dostupno na: <https://www.comicsnews.org/comics/old-school-story>. [21. 8. 2018.].

Tom i Jerry: Jerry heroj, Strava u močvari, Tomovo nasljedstvo, Problemi sa šatorom. br. 2/2016.

Zaslavskij, M., *V poiskah Hrustal'nogo Zajca*, [online]. Dostupno na: <https://www.comicsnews.org/comics/nu-pogodi--v-poiskax-xrustalnogo-zajca>. [12. 5. 2018.].

Zaslavskij, M., *Tjomnyj mir: ravnovesie*, [online]. Dostupno na: <https://www.comicsnews.org/comics/tyomnyj-mir-ravnovesie/page1>. [12. 5. 2018.].